



Juana van Castilië

Heleen Peeters

Juana van Castilië (1479-1555)

(voor nazaten en bronnen: zie bijlage)

Kenschets

Als eind vijftiende eeuw een prinses op vijftienjarige leeftijd een barre zeetocht maakt om in een gearrangeerd huwelijk te treden met een prins die ze dan voor het eerst ontmoet, is het vreemd dat ze dan wat onevenwichtig lijkt? Wanneer ze toch dolverliefd wordt op de prins, kort achtereen zes kinderen baart, maar intussen merkt dat haar echtgenoot haar keer op keer ontrouw is, kunnen we haar woede-uitbarstingen dan begrijpen? Als ze zijn vroegtijdige dood niet kan accepteren en langdurig blijft rouwen, is zij dan verdwaasd? Wanneer ze zich niet neerlegt bij de door haar vader en oudste zoon bekokstoofde uitschakeling uit het openbare leven, is zij dan gek? En als ze na jarenlange gedwongen eenzaamheid alle belangstelling voor de buitenwereld verliest en zichzelf verwaarloost, is ze dan waanzinnig?

Juana van Castilië kreeg al jong de bijnaam *La Loca* en zo ging ze de geschiedenis in, als *Juana de Waanzinnige*. Later werd die benaming steevast klakkeloos overgenomen. Te achterhalen valt slechts, hoe de geschiedschrijvers uit haar tijd haar beoordeelden, met de kennis van toen en vanuit het perspectief van die tijd. Pas in de twintigste eeuw werden vraagtekens bij de bijnaam geplaatst. Intussen is haar leven thema geworden van vele interpretaties en fantasieën. Volgens sommigen is haar situatie terug te voeren op haar blinde aanbidding voor de echtgenoot, volgens anderen was zij het slachtoffer van machtsspelletjes.

Afkomst en Jeugd

Juana van Castilië werd in 1479 te Toledo geboren als dochter van koningin Isabel I van Castilië en koning Fernando II van Aragón, de

katholieke vorsten. Haar grootouders van moederskant waren Juan II van Castilië en Isabel van Portugal en van vaderszijde Juan II van Aragón en Juana Enríquez. Op deze grootmoeder, naar wie ze vernoemd is, leek Juana zozeer qua karakter, dat haar moeder haar vaak schertsend 'mijn schoonmoeder' noemde.



Ferdinand II
1452-1516

Isabella I
1451-1504

Juana had een oudere zuster, Isabel (1470-1498) en broer, Juan (1478-1497). De broer was de wettelijke troonopvolger van het grote rijk dat hun ouders bijeengebracht hadden. Na Juana kwamen nog twee zusjes. Als koningskind kreeg Juana een veelzijdige opvoeding, maar er was geen directe reden om haar voor te bereiden op het koningschap. Ze had immers een oudere broer en zuster. Al vanaf vijfjarige leeftijd leerde ze Latijn en andere talen beheersen en toonde ze aanleg voor dans en voor het bespelen van verschillende muziekinstrumenten, zoals het klavichord.

De zeereis

Niet alleen door haar afkomst, maar ook door haar schoonheid en intelligentie was Juana een zeer begeerde huwelijkspartij in de hoogste kringen van Europa. Ze werd uitgehuwelijkt aan Felipe van Habsburg, bijgenaamd de Schone, de in 1478 geboren zoon van keizer Maximilian van Oostenrijk en Maria van Bourgondië. Haar broer Juan



Felipe de Schone
1478-1506

was bestemd voor Felipe's zuster Margarete. In augustus 1496 achtte men de tijd rijp en vertrok een grote vloot met de prinses, juwelen en andere kostbaarheden richting Vlaanderen, waar het huwelijk zou worden voltrokken. Een zware storm dwong de schepen te landen aan de Engelse kust en pas een week later waagde men de oversteek naar Vlissingen. Tot ergernis van Juana liet haar aanstaande haar nog geruime tijd wachten voordat hij zich vanuit Tirol bij haar voegde.

Bruiloft en kinderen

Volgens geschiedschrijvers werd Juana onmiddellijk hartstochtelijk verliefd op Felipe. Het paar trad in het huwelijk in de Sint Gummaruskerk in Lier en reisde door naar Antwerpen en Brussel, waar te hunner ere grote feesten werden aangericht. Tussen 1498 en 1507 kregen ze zes kinderen, die allen de kindertijd overleefden, wat voor die tijd opmerkelijk was. Toen Juana zwanger was van haar eerste kind, Leonor, overleed haar broer Juan, de troonopvolger, en enige tijd later ook zijn zoontje. Margarete van Oostenrijk, de weduwe van Juan en zuster van Felipe, keerde terug naar Vlaanderen. Zij werd regentes van de Nederlanden en vestigde zich in Mechelen, waar ze ook haar jeugd had doorgebracht. Tijdens de zwangerschap van haar tweede kind, Carlos, vertoonde Juana voor het eerst tekenen van psychische problemen, mogelijk gerelateerd aan het toen al vermoede overspelige gedrag van Felipe.

Toen ook haar zuster Isabel was overleden, werd Juana teruggeroepen naar Spanje, omdat zij nu de wettige troonopvolgster was en als zodanig in de Cortes beëdigd moest worden. Kort na de geboorte van het derde kind, Isabel, ondernamen Juana en Felipe met hun gezelschap de lange reis over land door Frankrijk. De drie kleine kinderen werden achtergelaten onder de hoede van hun tante Margarete en zouden hun moeder pas vele jaren later weerzien. In Spanje werd weer via de belangrijkste steden koers gezet naar Toledo, waar de beëdiging van Juana als troonopvolgster van Castilië en Aragón plaatsvond in mei 1502.

Huwelijk

Al spoedig moest Felipe weer vertrekken, officieel in verband met verplichtingen in zijn eigen rijk, maar het kwam Juana ter ore dat Felipe in Vlaanderen een vaste relatie had aangeknoopt met een van haar eigen kamermeisjes. Het maakte haar ziek van jaloezie. Zij wilde vanuit haar verblijfplaats La Mota de Medina del Campo (bij Valladolid) ook terugkeren naar Vlaanderen, maar eerst werd in 1503 haar vierde kind, Fernando geboren. Haar bezorgde moeder stuurde bisschop Don Juan de Fonseca van Córdoba naar Toledo om Juana te overreden voorlopig in Spanje te blijven. De bisschop liet zelfs de poort sluiten om Juana's vertrek te verhinderen, maar zij bleef vastbesloten. Toen kwam haar moeder zelf vanuit Segovia om haar zwakke dochter te beletten de zware reis te ondernemen. In haar wanhoop zakte Juana steeds verder weg in 'verdwazing'. Haar vader gaf haar daarop toestemming met een vloot vanuit Laredo te vertrekken. Aanhoudend stormweer hield de vloot nog twee maanden in de haven, maar eind april 1504 kwam Juana dan eindelijk in Brugge aan, waar haar echtgenoot haar begroette alsof er niets aan de hand was. Het paar vestigde zich in Brussel, alles schijnbaar pais en vree, maar hovelingen stelden Juana op de hoogte van de voortgaande escapades van haar gemaal. Juana kreeg woede-aanvallen en betrapte het minnepaar zelfs een keer, waarop zij in razernij uitbarstte. Juana zon steeds op wraak op haar rivale en liet zelfs onverhoeds de weelderige blonde lokken van die vrouw afknippen.

Weduwschap

In november 1504 overleed Isabel de Katholieke en de dag daarna verklaarde Fernando dat hun dochter Juana nu de wettige koningin van Castilië was. Juana kon echter voorlopig niet weg uit Vlaanderen. Daarvoor had haar man te veel bestuursplichten en bovendien was zij alweer zwanger.

Pas na de geboorte van het vijfde kind, María, werd de reis over land, door het vijandige Frankrijk naar Spanje ondernomen. In april 1506 kwam het vorstelijk paar aan in Spanje om verschillende steden te bezoeken, waar uitvoerige feesten werden aangericht. Helaas liep Felipe tijdens de triomftocht in Burgos een longontsteking op, waaraan hij na vijf dagen op achtentwintjarige leeftijd overleed, 29 september 1506. Juana, alweer zes maanden zwanger, sloot zich rouwend op met het stoffelijk overschot van haar echtgenoot. Ze gaf aan dat haar oudste zoon, Carlos, of haar vader het land maar moest regeren en besloot zich in Valladolid te vestigen. De kist met het stoffelijk overschot van Felipe hield ze steeds angstvallig bij zich en vele monniken vergezelden haar al biddend op de barre tocht. Onderweg, in Torquemada, beviel ze in januari 1507 van haar jongste kind, Catalina.



Dat jaar heerste in Spanje een pestepidemie en de trieste stoet met de doodskist kwam maar moeizaam vooruit. In Hornillos aangekomen, besloot Juana daar te blijven en er haar overleden echtgenoot te begraven. Toch ging ze weer aan het reizen, steeds met de kist, ditmaal om haar vader te ontmoeten. Bij de uiteindelijke ontmoeting, in Tórtoles, betoonde Fernando zich zeer geschokt zijn geliefde dochter in zo'n erbarmelijke toestand aan te treffen. Ze leek nu compleet krankzinnig. Ze was dan wel de wettige koningin van Castilië, maar het enige dat ze wilde, was met rust gelaten worden met het lijk van haar geliefde echtgenoot, tegen wie ze aldoor aan het praten was. Ze werd ondergebracht in Arcos, waar ze anderhalf jaar zou blijven zonder dat haar toestand verbeterde.

Opsluiting en uitsluiting

Op last van haar vader werd Juana vervolgens ondergebracht in het clarissenconvent in Tordesillas, onder de hoede van Luis Ferrer, aan wie Juana van meet af aan een enorme hekel had. Al zijn verzoeken beantwoordde zij met tegendraads gedrag: ze verzorgde zich niet meer, wilde nauwelijks eten en drinken en verzette zich overal tegen. Afgewisseld met heldere ogenblikken had ze veelvuldig woede-aanvallen. Haar vader liet haar dag en nacht bewaken en verzorgen. Op aanraden van kardinaal Cisneros werd later Ferrer vervangen door Fernando Ducos de Estrada.

Die bereikte inderdaad enige verbetering in de zorgelijke situatie: Juana verliet haar 'stinkende mestvaalt', liet zich weer verzorgen en ging zelfs naar de mis. De doodskist van Felipe werd naar Granada overgebracht.

In januari 1508 had de Cortes Juana beëdigd als vorstin. Intussen wilden sommigen in het land dat haar zoon Carlos zou gaan regeren. De koningin kreeg in die tijd allerlei documenten voorgelegd, maar kwam niet tot duidelijke stellingnames. Zij werd tot niets in staat geacht en vanaf die tijd definitief buiten de staatszaken gehouden door haar vader en haar uit Vlaanderen overgekomen zoon Carlos, die volkomen vervreemd was van zijn moeder en zichzelf beschouwde als feitelijk koning van Spanje. Toen Fernando in 1516 overleed, raakte Juana weer in een diepe depressie. Kardinaal Cisneros was door Fernando aangewezen als regent over Castilië en Aragón en had tot de meerderjarigheid van Carlos alle macht in handen. Carlos trad in 1518 aan - officieel tezamen met zijn moeder - maar zijn regeerstijl beviel vele inwoners van Spanje absoluut niet. Zij bleven Juana nog lang als de echte koningin beschouwen.



Clarissenconvent Tordesillas

Juana's jongste dochter, Catalina, verbleef van jongs af aan altijd bij haar moeder in Tordesillas en verliet haar pas in 1525, toen ze achttien jaar oud was, voor haar huwelijk met João III van Portugal. Dit huwelijk was door haar oudste broer gearrangeerd als een soort genoegdoening voor haar verloren jeugd. Juana zou de rest van haar leven in het clarissenconvent in Tordesillas verblijven, in eenzame opsluiting, altijd in het zwart gekleed, volkomen opgeslorpt door de herinnering aan haar aanbeden gemaal en haar dierbare vader. Ze kreeg langdurige depressies en haar frequente woede-aanvallen werden als ondraaglijk beschreven. Tijdens al die jaren in eenzame opsluiting kreeg Juana ook lichamelijke problemen, raakte ze vanaf haar middel verlamd, kreeg zweren en gangreen en leed hevige pijnen. In 1555 overleed ze, zesenzeventig jaar oud. Haar stoffelijk overschot werd overgebracht naar Granada, waar zich in de Capilla Real nog steeds de dubbele graftombe van Felipe en Juana bevindt.

De kinderen van Juana en Felipe I

Al heeft Juana weinig kunnen genieten van haar kinderen, dynastiek was zij wel degelijk van grote betekenis: moeder van twee keizers en vier koninginnen. Leonor, de oudste dochter, huwde Manuel I van Portugal en na zijn overlijden ging ze een tweede huwelijk aan met Francois I van Frankrijk. Carlos werd koning van Spanje en vanaf 1519 bovendien als Karl V keizer van het Heilige Roomse Rijk. Dochter Isabel werd koningin van Denemarken als echtgenote van Christian II. Fernando en zijn jongere zusters, die in tegenstelling tot de drie oudere kinderen in Spanje werden opgevoed, kwamen eveneens uitstekend terecht. Fernando trouwde met Anna van Bohemen, werd aartshertog van Oostenrijk en koning van Bohemen en Hongarije. In 1556 volgde hij ook nog zijn broer op als keizer van het Heilige Roomse Rijk. María werd aan de zijde van Lajos II koningin van Hongarije en Catalina werd na haar oudste zuster koningin van Portugal, als echtgenote van João III.

Juana in literatuur, theater en film

Het behoeft nauwelijks betoog dat het leven van Juana van Castilië de eeuwen door tot veler verbeelding sprak. Vanuit verschillende invalshoeken werden biografieën aan haar gewijd. Volgens Manuel Fernández Álvarez moet de oorzaak van Juana psychische toestand voornamelijk gezocht worden in haar onvermogen zich te schikken in een leven dat al vanaf haar adolescentie werd bepaald door de voortdurende machtsstrijd en de politieke plichten die de koninklijke waardigheid met zich meebrachten.

In 1940 werd van de hand van de Nederlandse hispanist Juan Brouwer de biografie 'Juana de Waanzinnige' gepubliceerd, met als ondertitel: Een tragisch leven in een bewogen tijd, waarin goedgedocumenteerd de tragiek van haar leven wordt uiteengezet. Ook beoefenaars van verschillende kunstvormen waren gefascineerd door het leven van Juana. Filmregisseur Vicente Aranda legde in zijn interpretatie, de film Juana la Loca uit 2001, het accent op de felle hartstocht, de buitenzinnige liefde voor de ontrouwe echtgenoot en de wanhopige jaloezie van Juana. Pilar López de Ayala ontving voor haar rol in deze film de Goya voor beste actrice van dat jaar. De beroemde flamencodanseres Sara Baras ontwikkelde in 2005 een indringend ballet met haar verwerking van het leven van Juana.

Volgens Sara Baras, Vicente Aranda en velen in de huidige tijd was het leven voor de gevoelige Juana een bittere, onontkoombare vloek. Bedrogen door haar echtgenoot, aan de kant gezet door haar vader en geschoffeerd door haar oudste zoon zou ze een halve eeuw lang in gevangenschap leven. Bijna vijftig jaar in naam koningin van Spanje, maar geen enkele dag geregeerd.

21 september 2011

Bijlage

Kinderen van Juana van Castilië

Naam	★ - †	Partner	Titel
Leonor	1498-1558	1. Manuel I van Portugal 2. Francois I van Frankrijk	koningin van Portugal koningin van Frankrijk
Karl V / Carlos I	1500-1558	Isabel van Portugal	keizer van het Heilige Roomse Rijk koning van Spanje
Isabel	1501-1525	Christian II van Denemarken	koningin van Denemarken
Fernando I	1503-1564	Anna van Bohemen	keizer van het Heilige Roomse Rijk
María	1505-1558	Lajos II van Hongarije	koningin van Hongarije
Catalina	1507-1578	João III van Portugal	koningin van Portugal

Bronnen

- Aram, Bethany, *Juana the Mad. Sovereignty & dynasty in Renaissance Europe*, Baltimore 2005 .
- Brans, Jan V.L., *De gevangene van Tordesillas*, Leuven 1962.
- Brouwer, Johan, *Johanna de Waanzinnige. Een tragisch leven in een bewogen tijd*, Amsterdam 1940 .
- Carlino, Linda, *That other Juana*, VeritasPublishing, 2007 .
- Fernández Álvarez, Manuel, *Juana la Loca 1479-1555*, Madrid 2001 .
- Fernández Álvarez, Manuel, *Juana la Loca; La cautiva de Tordesillas*, Madrid, 2010.
- Scheuber, Yolanda, *Juana la Reina, Loca de amor*, ed. Nowtilus, 2010 .
- Zalama, Miguel Ángel, *Vida cotidiana y arte en el palacio de la reina Juana I en Tordesillas*, Valladolid, 2003 .
- Zalama, Miguel Ángel (red.), *Juana I de Castilla (1504-1555). De su reclusión en Tordesillas al olvido de la historia*, Valladolid 2006) 87-106.